

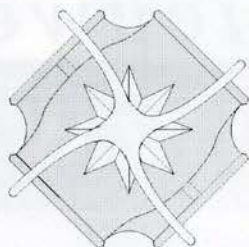
De *Nieuwe*

Zelfzwichter

in dit nummer

- Redactioneel
- De Eerste Nederlandsche Windmotorenfabriek
- Spiermolen-allerlei
- Verhoging molen *Edens*
- Verstild verleden (45)
- Lesbrieven Pellen
- Molennieuws
- Gildenieuws
- Boekennieuws
- Molenveiligheid
- Onbekende molens
- Molens on line
- Agenda
- LAATSTE NIEUWS

Colofon

De Nieuwe Zelfzwichter

Jaargang 7, no. 4

december 2003

ISSN 1386-4920

De *Nieuwe Zelfzwichter* is het kwartaalblad van de gezamenlijke molenorganisaties in de provincie Groningen. Het blad verschijnt in de maanden maart, juni, oktober en december. Leden van de Vereniging Vrienden van de Groninger Molens en leden van de Stichting De Groninger Molen ontvangen het blad automatisch. Niet-leden kunnen zich op dit periodiek abonneren voor €14,00 per jaar (4 nummers). Losse nummers kosten €3,50 (exclusief porto).

Redactie:

Aweg 5^c, 9718 CS Groningen, tel. (050) 312 16 94

J.C. van Driel - Groningen, G. Geertsema-ten Broek - Groningen,

H.A. Hachmer - Nieuwe Pekela, G. Koster - Peize,

M. Strijkstra-Kalk - Groningen, D. Lippe - Groningen (lay-out).

Opgave lidmaatschap + abonnement:

Vereniging Vrienden van de Groninger Molens,

t.a.v. Ledenadministratie, Aweg 5^c, 9718 CS Groningen

Participanten:

- Vrienden van de Groninger Molens, tel. (0597) 59 19 31
- Stichting De Groninger Molen, tel. (050) 312 16 94, fax (050) 314 25 84
- Gilde van Vrijwillige Molenaars, afd. Groningen
Secretariaat: J-J. Sterenberg, De Vliet 5, 9781 NR Bedum, (050) 3014039

Molenbureau

Het gemeenschappelijke adres voor alle informatie over molens, de redactie van *De Nieuwe Zelfzwichter* en de secretariaten van de participanten in *De Nieuwe Zelfzwichter* is:

Aweg 5^c, 9718 CS Groningen, telefoon (050) 3121694.

E-mail: groninger.molens@fmog.nl

Het molenbureau is geopend op de OCHTENDEN van MAANDAG t/m DONDERDAG en eventueel op andere tijden na afspraak.

Groninger molenarchief:

Het Groninger Molenarchief, Wedderstraat 39, Veele (9541 ED Vlagtwedde)

0599-312185 (dinsdag), molenarchief@hetnet.nl

Aan dit nummer werkten mee:

M. Berghuis-Beneker, H. Berends, J.C. van Driel, L.H. Duijm, G. Geertsema-ten Broek, P. Groot, H.A. Hachmer, T. Kalk, H. Noot, B. Oomkens, J-J. Sterenberg, D.J. van der Zee

De redactie behoudt zich het recht voor ingezonden artikelen in te korten en/of aan te passen. Overname van artikelen is eerst na overleg met de uitgever toegestaan.

Grafische basisvormgeving:

Biche Eleveld bNO, Groningen

Drukwerk:

Zodiak Groep - Groningen

Oplage:

850 exemplaren

Sluitingsdatum kopij: 2 februari 2004

foto omslag:

Roede steken bij de
Zwakkenburger poldermolen

Foto: H. Noot, Haren

- 2 • Redactioneel**
- 3 • De Eerste Nederlandsche Windmotorenfabriek**
Niks nieuws onder de zon: kartelaafspraken in de Groninger metaalwereld.
- 8 • Spiermolen-allerlei**
Op windmolenzaterdagen ontsnappen de vrijwillige molenaars aan de tredmolen van het gewone leven.
- 12 • Molen Edens te Winschoten wordt verhoogd**
Een vechtende windmolen verbetert zijn status.
- 15 • Verstild verleden (45)**
Kan een ambtenaar een polder bemalen?
- 16 • Lesbrieft over pellen**
Luxe gortvoedsel houdt het molenvolk in beweging.
- 18 • Molennieuws**
*De onthoofde molen heeft de kaptransplantatie goed doorstaan.
Bij Ander molennieuws leest u onder andere over mini of maxi (een kwestie van zienswijze).*
- 20 • Gildenieuws**
Het tweede oordeel: wie heeft voldoende molenbagage?
- 21 • Boekennieuws**
De paden langs Nederlandse molens worden binnenkort verlengd naar onze provincie.
- 22 • Veiligheid op de Groninger molens**
Soms doen de Friezen het anders dan de rest van Nederland; hier hebben de Groningers een remmende voorsprong.
- 23 • Onbekende molens**
Matige biotoop? Ook toen al!
- 24 • Molens on line**
Amerikaanse toestanden die op de vlakte blijven.
- Agenda**

LAATSTE NIEUWS

Redactioneel

Van verschillende kanten blaast de dikke winterwind letterlijk en figuurlijk tegen de molens en de moleninstituten. Vallen ze om, worden ze (terug)gerestaureerd, verhoogd, verplaatst, definitief afgebroken of aan de hand van nieuwe tekeningen herbouwd? Ook deze vragen kunnen of moeten worden gesteld voor zowel de concrete als de bestuurlijke molens. In onze provincie krijgt dat nu vorm in een discussie binnen alle geledingen van de Groningse molenwereld. De kernbegrippen zijn "professionalisering" en "drie is te veel" (zie het discussiestuk in het vorige nummer van *De Nieuwe Zelfzwichter*). Goed beschouwd is de daar gegeven analyse er een van bestuurders en het voorgestelde beleid stuurt aan op personele en logistieke efficiëntie en (betere) serviceverlening. Is daar iets mis mee? Op zichzelf niet, maar zo'n wereldbeeld is op zijn minst onvolledig.

Het is een legitieme vraag wat de patiënten denken van de voorgestelde operaties. Dubbel werk? Tegenstrijdige belangen? Is het prettig als alles door hulpvaardige professionals wordt uitgezocht en geregeld? Vrijwillige molenaars ontnemen een deel van hun volvoering aan de herontdekking van oude waarheden en vaardigheden. Negatief geformuleerd luidt deze stelling dat ze graag bezig zijn allerlei wielen opnieuw uit te vinden. Is er iets tegen zulk creatief dubbel werk? Natuurlijk, voor de ouderen die alles al een paar keer hebben meegemaakt, is dat allemaal erg vermoeiend, frustrerend en saai. Van bovenaf gezien – vanuit een bestuurlijk helikopterperspectief – is het eenvoudig te zien hoe je lopen moet om de uitgang van een doolhof te vinden, maar of de dolen den lol hebben aan die wetenschap?

Totem en taboe

Dat is een wel zeer kernachtige beschrijving van het Nederlandse molenwereldje. Prof.dr. Gerard Rooij-

akkers hield op het jubileumsymposium van de 80-jarige Hollandsche Molen een lezing met die titel. Het perspectief van een cultureel antropoloog op onze biotoop zet ons in ieder geval weer met de blote voeten in het natte gras: waar zijn we nou helemaal mee bezig? Normaal gesproken valt ieder object op den duur ten prooi aan de keuze of het in de categorie afval valt of dat het wordt opgewaarderd tot erfgoed. Dat oordeel wisselt per locatie, per groep en ook nog in de tijd. Pas in tweede instantie onderging een restant van het molenaafval een proces van herwaardering. De functie veranderde van de productie van economische goederen naar de productie van nationale identiteit (in de ogen van de toeristenindustrie en als reclamemiddel 66k geld). Zo eindigden de molens ten slotte in floodlight onder een glazen stolp. Mogen molens als oud landschapselement blijven staan in een groeiende stadswijk? Moeten alle molenrestanten wedergeboren worden? Ook de oude-wijvenmolens **bleken** helaas een **mythe** te zijn!

Gelukkig was er nog een vrijwillige molenaar die de professor vroeg of er na het viertrapsproces van musealisering (folklorisering) bij molens en ander industrieel erfgoed niet eigenlijk een vijfde fase hoort waarin de glazen stolp wordt weggehaald. Zonder vrijwilligers die de ambachtelijke kennis conserveren en toepassen, degraderen de molens in twee generaties tot statische en romantische museumstukken – onder een glazen stolp waait het zelden. De consequentie daarvan is, dat de opleiding tot vrijwillig molenaar minder algemeen zou kunnen zijn en dat hij zou moeten veranderen in de richting van praktijkopleidingen voor één type belast draaiende molen. Daar is het weer: het opnieuw uitgevonden wiel.

Redactioneel vervolg

In het verslag van M. Kalk-Ellérie van een molenvakantie is iets mis gegaan met het onderschrift van de foto op pagina 25. Ties Kalk is daar bezig met een zeil van de molen *Rijn en Lek* te Wijk bij Duurstede

De Eerste Nederlandsche Windmotorenfabriek

Hoe een A4-formaat folder kan intrigeren. Al jaren had ik een folder van de Eerste Nederlandsche Windmotorenfabriek in bezit. Niemand die ik de brochure liet zien, kende het bedrijf.

Zoveel energie in de reclame gestoken (let op de naar de huidige smaak overdreven opmaak) en misschien zoveel werk afgeleverd...

MIJNE HEEREN.

Vorenstaande afbeelding (zie adreszijde) toont U eene reproductie van eene Electrische Bemalingsinrichting met Automatische Vijzelbak volgens Nederl. Octrooi No. 12339, waarbij gerekend is op een verschil van 0.90 M. in den stand van het laagste en het hoogste buitenwater; bij meerdere polders in ons land is dit verschil zelfs meer dan 2. – M. voor binnenpolders en voor buitenpolders, welke rechtstreeksch in zee uitmalen, loopt dit zelfs op tot boven 3. – M.

Het zal zeker overbodig zijn te zeggen dat het krachtverbruik bij een bemalingsinstallatie, welke met deze Automatische Vijzelbak is ingericht, belangrijk minder kracht verbruikt en bij lagen buitenwaterstand bovendien grooter nuttig effect heeft dan elke andere bemalingsinrichting, 't zij deze werkt met vijzel zooals tot heden wordt toegepast of wel met centrifugaal-, schroefpomp of scheprad.

Ieder die denkt aan aanschaffing of verandering van bemalingsinrichting, onverschillig of de drijfkracht electrische-, stoom-, explosie-motorische of wel wind is, vrage bij ons inlichtingen.

Ook verandering van bestaande bemalingsinrichtingen is mogelijk door de Automaat aan te brengen bij inrichtingen, welke reeds met een goed geconstrueerde vijzel werken. Deze kan behouden blijven, doch is dan slechts het aanbrengen van de Automaat benevens het wijzigen van het bovineind van de opleider of vijzelbak en den afvoergoot noodig.

Bij eene proefinstallatie, welke bij ons aan het bedrijf voor belanghebbenden na voorafgaand bericht hunnerzijds in werking is te zien, is reeds gebleken dat eene enorme besparing kan worden verkregen.

Door jarenlange ervaring op het gebied van polderbemaling, kunnen wij U vakkundige voorlichting verschaffen.

Ook worden door ons de z.g.n. ouderwetsche windmolens gemoderniseerd door het bijplaatsen van een electro- of verbrandingsmotor. Zeer weinig krachtverbruik wordt gegarandeerd.

U betracht Uw eigen belang door bij ons inlichtingen te vragen, eventueel Uwe orders voor levering der vijzel met automaat syst. Ir. HORCH-LONING aan ons op te dragen.

De Automaat, eenmaal ingesteld zijnde, is geheel zelfregelend, zonder eenige bediening en regelt de opvoerhoogte van het laagste tot het hoogste buitenwater en omgekeerd zich Automatisch, naar gelang dit stijgt of daalt.

Zekere werking wordt gegarandeerd.

Met hoogachting verblijven wij,

EERSTE NEDERLANDSCHE WINDMOTORENFABRIEK
GRONINGEN.

Een deel van de folder waar het allemaal mee begon; ooit verzonden aan de Veenkoloniale Boerenbond te Veendam en daar gearchieveerd onder de code L5 (zie: De Nieuwe Zelfzwichter 02/4)

Collectie H.A. Hachmer, Nieuwe Pekela

Dat het bedrijf dan toch volledig in de anonimiteit ten onder is gegaan; dat kan niet, dacht ik. Een oproep in de *Nieuwe Zelfzwichter* leverde weinig op. Enkelen dachten dat het om de bekende hoefijzerfabriek te Helpman ging, anderen tipten weer andere gebouwen, maar allen zaten er naast. Een oproep via Harrie Wubs in het Dagblad van het Noorden leverde meer reacties op. Er belde iemand die nog bij het bedrijf had gewerkt, er was zelfs nog verre familie en een naaste collega die veel bij Loning over de vloer kwam. Beetje bij beetje kwam zo van alles boven water, maar helaas geen foto's van het bedrijf in de tijd dat het nog functioneerde en geen interieurfoto's, laat staan een foto van Loning zelf. Het echtpaar Loning stierf namelijk in de jaren vijftig kinderloos.

De windmotor werd aan het begin van de vorige eeuw behoorlijk populair bij de waterschappen. Vooral als onderbemaling achtte men ze geschikt. Vooral in Zuid-Holland en Friesland werden in de veenpolders diverse grote windmotoren gebouwd die de traditionele Hollandse poldermolens konden vervangen. Doorslaggevend bij de aanschaf was, dat de poldermolenaar kon worden ontslagen, of een baantje als manusje van alles bij het waterschap kon krijgen. De molen redde zichzelf, er hoefden immers geen zeilen voorgespannen te worden en op de wind kruien was niet nodig. De grote windmotoren konden bovendien met een schroef worden uitgerust en hadden alleen al omdat ze bij een geringere windsnelheid al draaiden, een behoorlijk rendement. Bovendien draaiden ze week in week uit bijna dag en nacht.

De oorsprong van de windmotoren ligt in Amerika. We kunnen gerust stellen dat de pioniers het zonder de windmotoren behoorlijk zwaarder zouden hebben gehad. De windmotor legde mede de Great Plains open. In tegenstelling tot in ons kikkerlandje maalde de windmotor geen water weg, maar juist op. Het omhoog gepompte water werd in reservoir bewaard en was in droge perioden meer dan welkom voor de mens en het vee. Ook nu nog draaien er verschillende windmotoren, maar het aantal neemt al sinds de jaren dertig, door de komst van dieselmotoren, sterk af. Het is leuk te weten dat er ook in Texas *molengekken* zijn die zich inspannen voor het behoud van de windmotor (zie ook de rubriek Molens on line). Daniel Halladay uit New England wordt in de V.S. gezien als de uitvinder van de windmotor. Omstreeks 1854 verwierf hij een patent op het oertype. Door de eenvoudige constructie kon een windmotor als een pakket onderde-

len worden verzonden en door iedere, althans een beetje technische, boer worden opgebouwd. Daarnaast waren er diverse smederijen die in windmotoren grossierden en die de onderdelen elders inkochten.

In Europa ging het al niet anders. De eerste windmotoren in Nederland werden vooral uit Duitsland geïmporteerd. De grote Hercules-windmotoren van de gebroeders Stokvis en Zoon uit Rotterdam zijn erg bekend geworden, al was het alleen al vanwege de reclame op de windvaan (Stokvis). De gedemonsteerde windmotoren werden vervolgens weer aan verschillende kleine aannemers geleverd. Misschien is ook Loning in de jaren tien begonnen als afnemer van de (Duitse) Stokvis windmotoren, maar zeker is dit niet. Loning assembleerde overigens wel de Brennabor fiets, een voor die tijd revolutionaire fiets met tandwiel- en cardanaandrijving, kortom een fiets met hulpmotor.

Al snel bracht Loning, geassisteerd door ingenieur Horch, een eigen variant van de Amerikaanse windmotor op de markt en dit legde hem bepaald geen windeieren. Men propageerde vooral het gebruik van een vijzel in plaats van een centrifugaalpomp. Naast de windmotoren leverde het bedrijf vooral schroefassen. De poldermolen te Wedderbergen en die van Borgercompagnie oostzijde werden voorzien van een metalen, door de Eerste Nederlandse Windmotorenfabriek geleverde schroefas. Daarnaast wist het bedrijf een octrooi (no. 12339) te verwerven op een automatische vijzelbak die zich aan de hoogte van de waterstand aanpaste. Bij laag water lag de vijzelbak bijna horizontaal en bij hoog water zat de bak strak tegen de vijzel aan. Horch beklagde er zich over dat er in Nederland maar weinig proefnemingen waren geweest om het rendement van de vijzel te verbeteren en publiceerde zijn onderzoeksresultaten in de Ingenieur (o.a. 1916 no. 49, pag. 945 – 954).

De keuze voor een centrifugaalpomp was voor de eerste Wereldoorlog blijkbaar snel gemaakt. Er waren wel ingenieurs geweest zoals Storm Busing die al in 1852 een maximumbuitenwaterstand vaststelden waarbij de windmolenvijzel nog optimaal functioneerde en professor Huet, die in de periode 1880 – 1890 onderzoek deed naar het rendement, maar hun adviezen werden door de molenbouwers en waterschappen in de wind geslagen. Bij de bouw van windmotoren en diesel- en elektragemalen was dit volgens Horch en Loning al niet anders.

Proefnemingen met een watervijzel

DOOR

ir. J. C. HORCH

(Met afbeeldingen).

Wanneer tegenwoordig een bemalingswerktuig voor een polder wordt geïnstalleerd, dan is het tien tegen één een centrifugaalpomp. Wat is wel de reden dat bijna nooit meer het scheprad, een enkele keer en dan nog alleen uit traditie de vijzel als wateropvoerwerktuig wordt gekozen? Mijns inziens ligt de oorzaak voornamelijk hierin: Op de constructie van centrifugaalpomp hebben zich vele fabrikanten, zowel hier als elders, in het bijzonder toegelegd; zij moeten bij inschrijvingen bepaalde garantiecijfers onder bepaalde omstandigheden opgeven. De onderlinge mededinging maakt dat ervaren constructeurs op wetenschappelijken grondslag de centrifugaalpomp steeds verbeteren en vervolmaken. Noch met het scheprad, noch met den vijzel is dit het geval. Zijn voor het scheprad, dat, wat de berekening zijner waterlevering betreft, geen bijzondere moeilijkheden oplevert, indertijd nog verbeteringen voorgesteld (ik noem hier de namen van ERHARDT, AIRY (1) en PAUL), bij den vijzel en den daarmee verwanten onmolen heeft men zich afgetoed met allerlei onbruikbare formules te zoeken voor den inhoud van den waterkrul, maar nooit is er iemand geweest, die omtrent den vijzel nu eens spijkers met koppen sloeg en deugdelijk vaststelde hoe het nuttig effect van dit werktuig verandert onder verschillende omstandigheden, en zelden heeft een constructeur wijzigingen in de constructie voorgesteld om het nuttig effect van dit belangwekkende wateropvoerwerktuig te verhoogen. Onder de weinigen, die in deze richting werkzaam waren, noem ik STORM BUYSING (2), die een maximum-buitenwaterstand vaststelde, waarbij de vijzel niet te ongunstig werkte, en prof. HUET (3), die in zijn vele geschriften menigen nuttigen wenk betreffende vijzelconstructie gaf, die echter alle in den wind geslagen zijn.

Wanneer men zoo de literatuur over den vijzel (en deze is niet gering) bestudeert, dan treffen de uiteenlopende cijfers, die verschillende proefnemers met vijzelinstallaties hebben gevonden.

Deel van het artikel van J.C. Horch in de Ingenieur

Ingenieur Horch bracht samen met Loning de benodigde kennis bijeen in De Eerste Nederlandsche Windmotorenfabriek en deze samenwerking legde hen geen windeieren. Het bedrijf was altijd aan de Helperoostsingel in de stad Groningen gevestigd, maar verhuisde wel twee keer om meer armslag te krijgen. In 1918 zat men nog aan de Helperoostsingel 6. Kort na de eerste Wereldoorlog verhuisde het bedrijf naar de Helperoostsingel 28. Op 25 februari 1921 werd Helperoostsingel 36 en 36a aangekocht. Hier zat het bedrijf ook nog tijdens de Tweede Wereldoorlog, maar het was toen al behoorlijk ingekrompen.

Door de oorlogsomstandigheden was het moeilijk om aan het benodigde metaal te komen, maar toch werden er nog windmotoren gerepareerd. Een oud-werknemer wist zich nog te herinneren dat er in 1942 of 1943 nog gewerkt werd aan een windmotor uit Medemblik. Of dit de nu nog bestaande molen van de Brakepolder was, wist hij niet. Wel wist hij nog dat alles verduivelde vast zat en dat men veel moeite had met de demontage. In de oorlog werk-

ten er nog maar vijf man bij het bedrijf. Na de oorlog werden er zelfs nog korte tijd casco's voor woonboten gebouwd die in het Helperdiepje te water werden gelaten. Een nieuwe markt voor dit constructiebedrijf, want er was immers woningnood. In 1953 overleed de heer Loning. Omdat het echtpaar kinderloos was en er verder geen overnamekandidaten voor het bedrijf waren, werden het bedrijfspand en de directeurswoning op 4 mei 1954 verkocht aan transportbedrijf Horst. Groningers kennen dit bedrijf nog wel uit hun jeugd want Horst was in provincie en Stad dé transporteur van Coca Cola. Met de verkoop kwam een einde aan een veelzijdig bedrijf. Een bedrijf dat nog geen vijftig jaar later al totaal in de vergetelheid was geraakt.

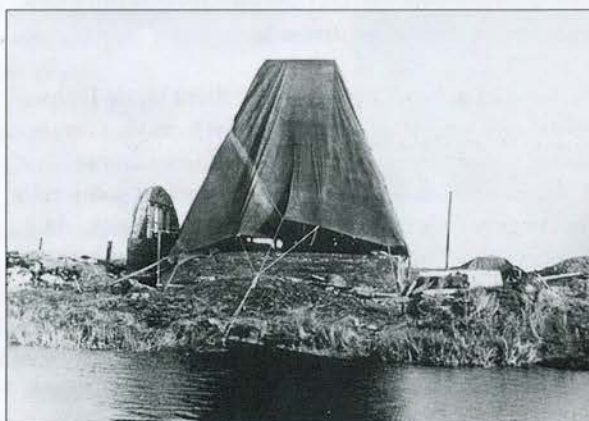
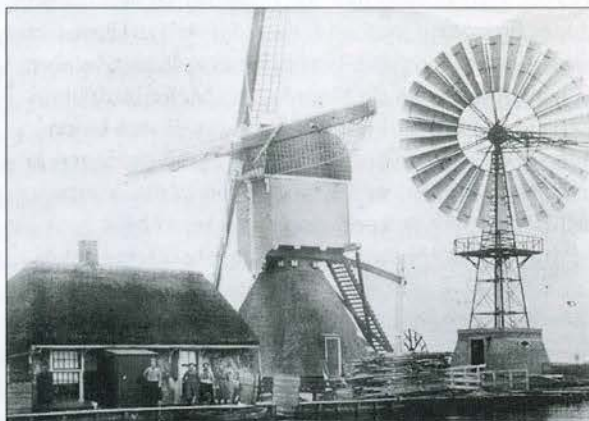
Jammer genoeg kwamen er na de oproep in het Dagblad van het Noorden geen foto's van het bedrijf boven water. Ook een bezoek aan het archief leverde niets op. Geen mooie foto van de voorkant van het bedrijf, laat staan een interieurfoto of een foto vanaf het Helperdiep genomen. De heer Zwolve, oud-directeur van het inmiddels ook al verdwenen gelijknamige constructiebedrijf in Oude Pekela, wist te vertellen dat in opdracht van Loning door zijn bedrijf veel onderhoudswerk in Oost-Groningen werd verricht. Loning was volgens Zwolve ook secretaris van de Noordelijke Metaalindustrie. Eens in de maand kwamen de aangesloten leden bijeen om over de opdrachten en uitbestedingen te praten en er werden prijsafspraken gemaakt om faillissementen te voorkomen. Zo werd bij opdrachtverstrekking niet de laagste offerte gekozen, maar de één na laagste om elkaar te beschermen tegen opdrachten die met verlies zouden moeten worden uitgevoerd. Overleg dat tegenwoordig als ongewenst wordt gezien en soms als fraude wordt betiteld, maar dat in de jaren dertig zeker zijn vruchten afwierp omdat men elkaar onderling tenminste niet dood concurreerde.

De heer Zwolve, die momenteel dicht bij de Helperoostsingel woont, vertelde ook dat hem was opgevallen weinig mensen in Helpman iets van het bedrijf weten en dat ze het bestaan ervan soms zelfs ontkennen. Iedereen kent de Hoefijzerfabriek, de ijsfabriek De Ijsbeer en natuurlijk bierbrouwerij Keizer Barbarossa, maar de Eerste Nederlandsche Windmotorenfabriek in Helpman, nee daar had men nooit van gehoord. De onopvallende façade van het bedrijfspand zal er zeker mede de oorzaak van zijn geweest.

Onopvallende toegang tot het bedrijfspand Helperoostsingel 36 en 36a, anno 2003

Foto: H.A. Hachmer, Nieuwe Pekela

Zevenhoven: de degradatie van een wip tot woning en de komst en afbraak van een Amerikaan

Foto's: Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist

In de molenwereld is het al niet veel beter. Verder dan Bakker en Stokvis komt men niet. Vroeger waren er verschillende, door de Eerste Nederlandsche Windmotorenfabriek geleverde windmotoren te vinden, maar anno 2003 zijn ze bijna allemaal verdwenen of als zodanig niet meer bekend. Het bedrijf leverde bijvoorbeeld windmotoren af in de omgeving van Woerden. Misschien is de inmiddels verdwenen windmotor van Zevenhoven er één. De fotoserie laat in ieder geval zien hoe bedreigend de windmotor kon zijn voor de door ons zo geliefde windmolens.

De nu nog bestaande windmotor van de polder Brake bij Medemblik is met grote zekerheid door de Eerste Nederlandsche Windmotorenfabriek geleverd. Deze windmotor werd in 1927 gebouwd; hij staat op een betonnen fundering met vijzelkom en vijzel. De roosdiameter is 7 meter op zes armen. De naaf wordt aan de voorzijde door een oliedrupelaar gesmeerd. De molen is voorzien van een smalle hoofdvaan en een zijvaan waarmee de stand van de molen door middel van spankettingen aan de windsnelheid kan worden aangepast. Het opgemalen water stort in de middenloop van de fundering, vanwaar via een betonnen duiker het water naar de boezem vloeit.

De eerste Nederlandsche Windmotorenfabriek uit Groningen is nu deels aan de vergetelheid ontruikt. De gegevens die binnengekomen zijn, worden overgedragen aan het Molenarchief in Veele en aan de Groninger Archieven. Het is nog niet veel, maar wie weet... Mochten er ooit nog eens prachtige foto's boven water komen, dan zullen we deze zeker publiceren. ✂

De windmotor te Medemblik vóór de restauratie
Foto: P. Groot, Winsum

Van 2003 naar 2004

Voor de redactie van De Nieuwe Zelfzwichter is het werk voor dit jaar weer gedaan.

Diane, Gea, Gerard, Jaap, Hendrik en Magda maken graag gebruik van de hier nog overgebleven ruimte om u prettige kerstdagen en een gelukkig nieuwjaar toe te wensen.

Het wachten is nu op de Elfstedentocht of op een dik pak sneeuw op de skihellingen...

Molenaars kunnen de overgang naar het nieuwe jaar ook meer in molenstijl vieren en met vrienden en bekenden het nieuwe jaar binnendraaien. Alle reden om warm te blijven door elkaar eens extra te knuffelen en met koek en zopie en (met mate) fladderak te consumeren. Dan kunt u bovendien afdwalende vuurpijlen in de gaten houden!

(Wie gezelschap zoekt omstreeks 2004-01-01, 00:00 uur is welkom in Woudsend op De Jager (de molen "van" Jaap van Driel). Ze zullen op dat tijdstip het zwaartepunt van de eerste boom van 2004 over de drempel van de hellingdeuren naar binnen slepen.)

Spiermolens-allerlei

Wie goed oplet, ziet altijd wat bijzonders! Het Jaar van de Boerderij: je kunt ervan denken wat je wilt, maar het opent wel de ogen voor tot nu toe onderbelichte aspecten van het onderwerp MOLENS. Neem nu het deelterrein van de door spierkracht aangedreven machinerie die meestal ook molen wordt genoemd: rosmolen, hondenmolen, tredmolen.

In een eerder nummer van *De Nieuwe Zelfzwichter* hebben we al aandacht besteed aan rosmolens voor de aandrijving van karntonnen. Het gebruik van een paard voor dit werk is waarschijnlijk een (dure) vorm van energieverstopping want er zijn ook zeer veel hondenmolens in gebruik geweest voor hetzelfde doel. Ook die molens zijn verdwenen bij de opkomst van de gecentraliseerde melkverwerking in fabrieken.

De Belgische molenauteur Jan Delcour, die ook sprak op het vorig jaar gehouden TMS-symposium over spierkrachtmolens, heeft een monografie geschreven over hondenmolens – werkelijk een *eye-opener*! Honden werden niet alleen gebruikt om karntonnen aan te drijven maar bijvoorbeeld ook voor de blaasbalg in een smidse, het braadspit in een schouw, een slijpsteen, enzovoort. Hondenmolens van boerderijen bevonden zich meestal aan de buitenkant en ze waren min of meer overdekt.

Tot op het moment van de opmaak van dit artikel had de redactie maar weinig weet van hondenmolens in Groningen; toch moeten er vele geweest zijn. (Lezers, aan het werk!) Op 25 november - ver na de kopijdatum! - resulteerde de effectieve en enthousiaste medewerking van Henk Vos en Lucas Venema tijdens een toevallig bezoek aan het Groninger Molenarchief in een paar aanknopingspunten op over honden- en rosmolens. Er staat bijvoorbeeld nog een verplaatsbare gietijzeren rosmolen voor maximaal vier paarden bij de boerderij Blijendaal bij Blijham. Meer over deze aanknopingspunten in een volgend nummer.

Hondenmolenhok van museumboerderij Lebbenbrugge, Borculo (Gld)

(uit: *Hondenmolens*, Jan Delcour, (1999), uitg. Levende Molens v.z.w. (Batavierenstraat 51, B-1040 Brussel), ISBN 90-804782-1-0)

siaste medewerking van Henk Vos en Lucas Venema tijdens een toevallig bezoek aan het Groninger Molenarchief in een paar aanknopingspunten op over honden- en rosmolens. Er staat bijvoorbeeld nog een verplaatsbare gietijzeren rosmolen voor maximaal vier paarden bij de boerderij Blijendaal bij Blijham. Meer over deze aanknopingspunten in een volgend nummer.

Foto: Joh. Kuiper; collectie P. Groot Winsum

Soms krijg je aardige of interessante afbeeldingen kant en klaar aangeboden. Schrijver dezes heeft redactioneel van doen met het TIMS-blad *Molinologie*. Daar kwam naar aanleiding van eerder genoemd symposium de tip binnen dat de heer P. Groot te Winsum enkele foto's bezit over rosdorsmolens. Eén daarvan drukken we hierboven af. De heer Groot leverde er de volgende beschrijving bij:

Verplaatsbare rosmolen in Zwaag (NH), rond 1960. Aangedreven wordt een dorskast voor erwten en bonen. De rosmolen bestaat uit twee delen waartussen een drijfslag met kruiskopelingen, waar het paard overheen moet stappen. Via de poelie (rechts) wordt met een drijfriem de dorskast aangedreven.

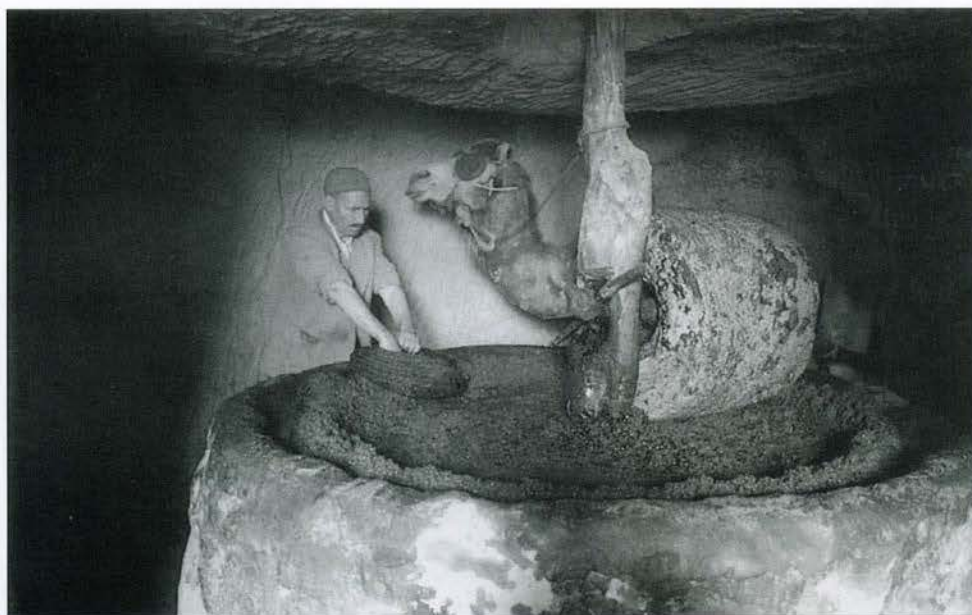
Tijdens het gebruik worden alle delen van de rosmolen met paaltjes stevig in de grond verankerd. Door het bijplaatsen van een extra trekboom kan een tweede paard worden ingespannen voor apparatuur die meer trekkracht vereist. Na afloop wordt alles gedemonteerd en opgeborgen.

De heer Groot vertelde mij dat in de museumboerderij van de Borg Verhildersum ook diverse ros- en hondenmolenzaken te zien zijn. De tour van Veele via Blijham naar Leens resulteerde in maar liefst

drie spiermolen-items: een volledige originele roskarmolen, een hondenmolen (lopende band-type) en een vierarmige gietijzeren rosmolen (zelfde model als in Blijham). Ook daarover meer in een volgend nummer.

Ook in het buitenland was de mens liever lui dan moe. Op vakantie in Tunesië ontdekte ik een ansichtkaart van een olijvenpers (zie bovenste afbeelding op de volgende pagina).

Zo langzamerhand wordt wel duidelijk dat ook door spierkracht aangedreven molens toegepast werden voor toepassingen die in onze tijd ongevoelen zijn (geworden). Een variant op de kameelmolen is een rosmolen die zandsteen vermaalde tot zeer fijn schuurzand. Dit zand werd vanaf ongeveer 1725 gemalen uit afval van de winning van zandsteenblokken voor de bouw van voornamelijk boerenhoven en kastelen. In linnenzakken met een inhoud van 20 kg werd dit zand verhandeld vanuit het zandsteengebied rond de Moezel (D). In deze rosmolens liepen voor andere doeleinden onbruikbaar geworden paarden (*alte Klepper*) hun rondjes. In onze keukens was deze voorloper van VIM (Cif) tot het einde van de eerste helft van de twintigste eeuw te vinden in (groen geëmailleerde) rekjes met drie potten voor Zand, Zeep en Soda. Iets minder witte

Olijvenpers met kameelaandrijving (Matmata, Tunesië)
Collectie J.C. van Driel, Groningen

kwaliteiten werden gebruikt als veegzand op plavuizen vloeren. Ten teken dat een vloer schoongemaakt was, werd het schone zand, vóór het nieuwe gebruik, bij wijze van vloerversiering aangebracht in de vorm van strooilijnen of min of meer ingewikkelde figuren.

Zandmolen te Stromberg (D)
(Der Mühlstein, 1999/4, p. 68)

Tamelijk bekend is de afbeelding van een molensteenkraan te Trier (D). Het tredwiel bevindt zich daar binnen het ronde stenen gebouw en de kraan-giek is draaibaar aangebracht in een kapconstructie; het geheel lijkt op een lage, zeer brede torenmolen.

De laatste afbeelding van het ratjetoe aan molens met spieraandrijving dat we hier afdrukken is uit

België afkomstig; hij siert de omslag van een recent themanummer van *Molenecho's*. Dit type kraan was vroeger te vinden in veel havensteden. De zeer duidelijke prent maakte het mogelijk de tredmolenkraan te reconstrueren ter gelegenheid van *Brugge 2002, Culturele hoofdstad van Europa*.

Zoals gezegd is de techniek van tredmolenkranen verbonden met het laden en lossen van schepen. Daarvan bood Groningen een mooi voorbeeld. Men zou kunnen denken dat de Kraneweg genoemd is naar een geleerde of een anderszins belangrijk persoon. In deze context voelt u al aankomen dat dit niet het geval is: de Kraneweg is de weg de stad uit via de Kranespoort. De volgende vraag is hoe die stadspoort aan zijn naam komt. Op een vogelvlucht-stadskaart van Haubois uit 1643 is een tredmolenkraan getekend op de zuidzijde van de kaden die nu de naam Noorderhaven dragen. Blijkens de bijschriften *Noorder/Süder Craan Opslag* aan beide zijden van het water werden daar handelsgoederen (tijdelijk) geparkeerd. De kraan was vooral gemakkelijk als het water laag was: de voormalige kraanlocatie ligt aan water waar de invloed van eb en vloed zich nog deed gelden via het Reitdiep.

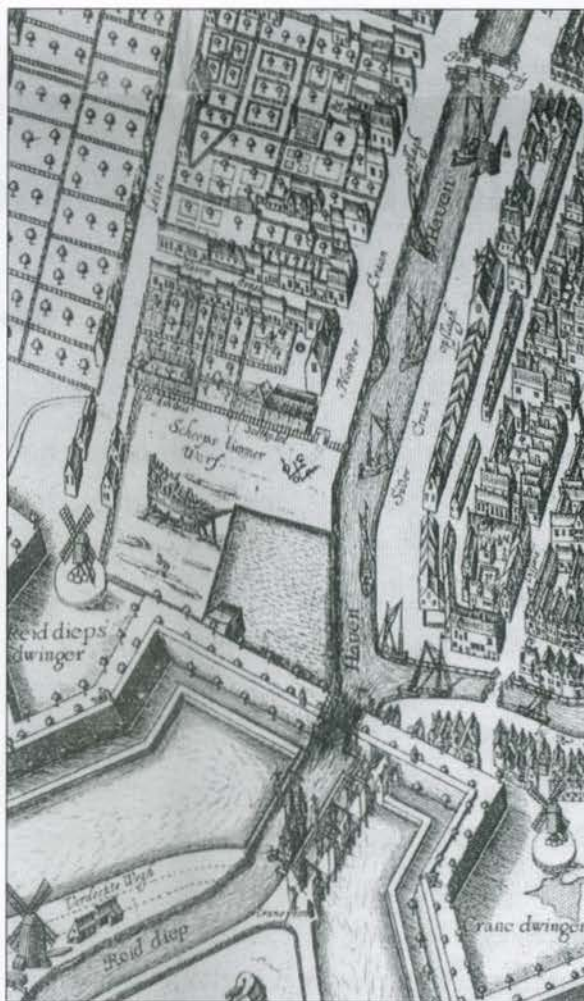
Een van de zeer vele interessante dingen die te zien zijn op deze kaart is, dat alle stadsmolens nog standerdmolens zijn; ze bevinden zich op hoge locaties: de dwingers van de vesting. Ten tijde van belegeringen moesten ze vanwege een vrij schootsveld snel

Detail van het schilderij *Het mystiek Huwelijk van de Heilige Catharina* (Hans Memling, 1479)

(uit: Molenecho's, themanummer 10 (jun/jul 2002), uitg. Molenzorg v.z.w.)

kunnen worden gedemonteerd. Buiten de stad zijn er (ook om strategische redenen) maar twee molens. Aan het *Reiddiep* staat een *Saag meulen*, voor die tijd een moderne molen – aan het tekeningetje te zien een paltrok. Deze molen stond op een handige plaats vlakbij de *Scheeps timmer Werf* (linksonder op het kaartfragment). Wie van de lezers kan het

Kaartfragment met rechtsboven de tredmolenkraan van Groningen

(Gepubliceerd in *De Atlas van Kooper*; uitg. Profiel .b.v., Bedum; ISBN 09-5294-276-5)

monogram van de werfeigenaar ontcijferen? De enige andere molen in de nabijheid van de stad is een *Bark meulen* (runmolen) – een bovenkruier aan het *Schuitendiep* (buiten de afgedrukte kaartuitsnede). Zo'n molen vermaalt eikenschors om er looizuur uit te winnen ten dienste van de leerlooierijen in de stad.

Molen Edens te Winschoten wordt verhoogd

Wooncorporatie Acanthus heeft plannen ontwikkeld voor de bouw van een appartementencomplex aan de kop van de Zeeheldenbuurt vlak bij molen Edens dat vier woonlagen zal tellen. Het bouwproject wijkt zeer sterk af van de geldende (verouderde) bestemmingsplannen voor het betreffende gebied en botst ook met de op 30 mei 2001 door de gemeenteraad vastgestelde Notitie molenbiotoop. Volgens deze regeling mag er – behoudens uitzonderingen onder strikte voorwaarden – binnen een afstand van 240 meter van de molens niet hoger gebouwd worden dan de zwichtstelling.

Geschiedenis

Vanaf de eerste inspraakmogelijkheden in november 2001 hebben de plaatselijke molenaars het gemeentebestuur gewezen op de strijdigheid van het plan met de *Notitie molenbiotoop* en laten weten dat zij zich met alle wettige middelen tegen de uitvoering van het bouwplan zullen verzetten. De fractievoorzitters in de gemeenteraad kregen een kopie van die brief. De Stichting De Groninger Molen schreef het gemeentebestuur dat ook zij ook ernstige bedenkingen tegen het bouwplan had. Een grote misser is dat Libau (het bureau dat door de Provincie wordt ingeschakeld voor Welstands- en Monumentenzorg) in het welstandsadvies voor het bouwplan voorbijgegaan is aan de grove inbreuk op de biotoop van molen *Edens*.

Het gemeentebestuur meende de bouw van het voor senioren bedoelde appartementencomplex te moeten laten prevaleren en daartoe gebruik te kunnen maken van de vrijstellingsmogelijkheid in de *Notitie molenbiotoop*. De gemeenteraad nam hiervoor een voorbereidingsbesluit aan en er werd een Artikel 19 WRO-procedure gestart. Verschillende molenorganisaties, zoals De Hollandsche Molen, de Stichting De Groninger Molen, de Vereniging Vrienden van de Groninger Molens, de afdeling Groningen van het Gilde van Vrijwillige Molenaars, de Molenwerkgroep Oost-Groningen en de molenaars dienden uitvoerig gemotiveerde bezwaarschriften in tegen het voorbereidingsbesluit en/of bedenkingen tegen het bouwplan. De Bond Heemschut en de Stichting "Oud Winschoten" deden hetzelfde. De leden van de gemeenteraad kregen een afschrift van die stukken.

Voor de bezwaren tegen het voorbereidingsbesluit werd op 24 september 2002 door een regionale Adviescommissie bezwaar- en beroepschriften een hoorzitting gehouden. Een beslissing van het gemeentebestuur op het advies van die commissie hebben de indieners tot op dit moment niet gekregen. Uit overleg tussen gemeentelijke functionarissen en de molenaars bleek dat de Rijksdienst voor de Monumentenzorg in de desbetreffende adviescommissie geen medewerking wilde verlenen aan een *Verklaring van geen bezwaar* van de Gedeputeerde Staten van Groningen. Zo'n verklaring is nodig voor de afgifte van een gemeentelijke bouwvergunning voor het project. Het gemeentebestuur en Acanthus wensten desondanks het project door te zetten.

De blokkade tegen de afgifte van de *Verklaring van geen bezwaar* zou kunnen worden opgeheven door de onderbouw van de molen 3 meter te verhogen. Vóór en tegen hiervan werden onderzocht. Nadat de Rijksdienst voor de Monumentenzorg het

**VERSTOPPING ?
ALARMTELEFOON
050 - 5421890
24 UURS - DIENST**

- Rioolontstoppen
- Aanleg en reparatie
- T.V.-inspectie
- Gevelreiniging
- Impregneringen

PETER KUIL
REINIGINGS SERVICE

Noorddijkerweg 13
9734 AS Groningen

Tel. (050) 542 18 90
Fax (050) 542 37 78

Onderlinge Brandwaarborg Maatschappij

speciaal voor molenaars

SINDS 1873 SPECIALIST IN HET VERZEKEREN VAN WINDMOLENS

Hoofdkantoor Deventer: Singel 19 - Postbus 448 - 7400 AK Deventer
Telefoon (0570) 61 23 53

BAKKER *de Rappe Schoenlapper*

Fa. DOORNBOS

A-Kerkhof 33
9712 BC Groningen
Telefoon: (050) 312 08 07

Fa. Dunning Molenbouw

Gespecialiseerd in het restaureren en het uitvoeren van
onderhoudswerkzaamheden aan koren-, pel- en poldermolens.

Provincialeweg 28
9774 PB Adorp
tel. (050) 3061221
fax. (0598) 450013
06 - 51856323
dunning.molenbouw@hetnet.nl

FIRMA EKKELKAMP

De speciaalzaak voor: Volkorenmeel

*Hondenspoort, Vogelzaden,
Paardenvoerders, Vogels
Aquariumbenodigdheden,
Hengelsportartikelen
en alles voor Uw huisdieren*

Rijksstraatweg 135
(050) 535 02 15
Haren (Gr)

DE MOLEN IN DE VREUGD?

Een grote
collectie
in horloges,
zilver,
goud en
briljant.

GRAVEREN IS GRATIS!

JUWELIER **REPKO**

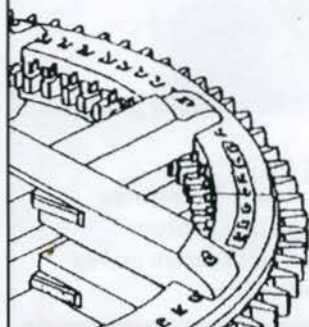
Herestraat 4
Groningen
tel. (050) 312 91 31

Molenmakersbedrijf
Molema
V.O.F.

Provincialeweg 4, 9677 TW Heiligerlee

telefoon (0597) 59 16 60
telefax (0597) 59 11 76
mobiel 06 53 22 48 91

Mulder Pot - Kropswolde

KORENMOLEN **De Hoop**

Woldweg 70, Kropswolde.

Voor de zelfbakkers(sters):

- volkorenmeel
- tarwemeel
- viergranenmeel
- pannenkoekmeel
- boekweitmeel

Openingstijden:

woe. t/m vrij. 14.00-17.00 uur
zat. 10.00-12.00 en 14.00-17.00 uur

Molenaar J.J. Pot
Telefoon (0598) 39 49 53

Naar windmolen

Joerwert

Te Feerwerd voor:

- ✓ tarwemeel
- ✓ tarwebloem
- ✓ rijst
- ✓ gort
- ✓ pannenkoekmeel
- ✓ gemengd graan
- ✓ en andere molenproducten
- ✓ (ook voor zelfbakkers/sters)

Donderdag, vrijdag en zaterdag geopend van
13.30 - 17.30 uur

Molenaar Rolf Wassens

☎ (0594) 62 15 45 / 62 19 45

JAN VOS

Rietdekkersbedrijf

**Al meer dan 25 jaar
vakmanschap**

⌘ Boerderijen

⌘ Villa's

⌘ Recreatiebungalows

⌘ Molens

⌘ Bungalows

Ook voor reparatie en onderhoud

tel./fax (050) 406 20 39

Oude Boerenweg 11 - Glimmen

DE KAMERSPECIALIST

**HUUR
VERHUUR
ADVIEZEN
BEMIDDELING**

**Beheer van Huizen, Kantoren
en Bedrijfspanden.
Gespecialiseerd in Kamerverhuur.**

Eendrachtskade N.Z. 25

9718 BB Groningen

☎ (050) 313 34 16

Geopend : 10-12 en 13-17.30 uur

EENRUM

zelfs bij regen een zonnig dagje uit !!!

Rondom het Molenplein vindt U:

Molen de Lelie

Met bakkerijmuseum en ambachtelijk gebakken
oerbrood

Tel: 0595-491272

Aardewerkplaats de Volharding

Met ambachtelijk aardewerk uit de
hele wereld

Tel: 0595-401688

Abrahams Mosterdmakerij

met ambachtelijke mosterd en
azijnmakerij en sfeervol restaurant

Tel: 0595-491600

Kaarsenmakerij Wilhelmus

Met ambachtelijke kaarsen
productie en zelf kaarsen maken
Tel: 0595-491388

Huidig en toekomstig aanzicht van molen Edens
Foto en manipulatie: Robert Jalink, Stichting "Oud Winschoten"

gemeentebestuur had medegedeeld dat – gezien de toekomstige plannen voor een grotere schaal van bebouwing in de omgeving van de molen – om deze bebouwing en de molen bij elkaar aan te laten blijven sluiten in dit geval de verhoging van molen Edens met 3 meter vanaf het maaiveld acceptabel te vinden, heeft het gemeentebestuur overleg gevoerd met de indieners van de bedenkingen in de Artikel 19 WRO-procedure over de voorwaarden voor intrekking hiervan. De bezwaarden waren in beginsel hiertoe bereid.

Uitkomst

Niet iedereen is even gelukkig met het verhogen van de molen, te meer daar de kosten van dit project zijn geraamd op rond € 750.000,-. Onder de bevolking leven verschillende meningen over deze zaak. Een groot aantal mensen vindt dat men beter de bovenste bouwlaag van het appartementengebouw kan laten vervallen. Anderen menen dat – nu de molen alleen door vrijwilligers wordt bemalen – de verhoging achterwege kan blijven en het appartementengebouw er zo spoedig mogelijk moet komen. De gemeenteraad heeft na uitvoerige discussie en verwijten in de richting van de molenaars en de Rijksdienst voor de Monumentenzorg op 24 september 2003 met 11 tegen 5 stemmen besloten overeenkomstig het voorstel van Burgemeester en Wethouders medewerking te verlenen aan het ophogen van de molen en een nieuw voorbereidingsbesluit vast te stellen.

De plannen voor het verhogen van de molen worden nu uitgewerkt en de nodige wettelijke procedures voor de realisering worden voorbereid. Het overleg over een overeenkomst tussen de indieners van de bedenkingen tegen het bouwplan en het gemeentebestuur wordt voortgezet.

Inmiddels heeft de gemeente de voor de molenverhoging benodigde gelden gevoteerd middels een begrotingswijziging. Na een overleg op 11 november 2003 hebben de bezwaarde molenaars ten slotte geconcludeerd dat er van gemeentewege serieus en hard gewerkt wordt aan de plannen voor het ophogen van de molen en dat er redelijke waarborgen overblijven voor het eventueel indienen van bezwaar en het instellen van beroep of het vragen van schorsing in de art.19 WRO-procedure.

Samenvatting

Deze zaak is de derde in de rij van recente problemen met het gemeentebestuur in verband met bouwplannen voor hoge gebouwen in de buurt van één van de drie molens in

Winschoten. Het was de bedoeling dergelijke problemen met de vaststelling van de Notitie molenbiotoop te voorkomen, maar op een "parallelspoor" ging de voorbereiding van het gewraakte bouwplan gewoon door.

De molenwereld en de molensympathisanten hebben bereikt, dat de gemeente aan de wettelijke voorschriften en haar eigen regels wordt gehouden. Maar: ... Er is geen winnaar, er zijn alleen verliezers.

Welke lering kan de molenwereld uit dit geval trekken?

De molenaars en de moleneigenaren moeten de molenbiotoop nauwlettend bewaken. Voortdurend dient men alert te zijn op bouwplannen en andere gebeurtenissen in de omgeving. Vraag binnen de gestelde termijnen inzage in plannen tot verandering van de molenbiotoop. Vraag ook inzage in de geldende bestemmingsplannen en in de motieven voor afwijking en/of vrijstelling. Doorvragen bij ambtenaren, adviseurs en bestuurders is niet verboden!

Worden windvang en het zicht op een molen verslechterd, dan dient men onmiddellijk contact op te nemen met het Afdelingsbestuur van het Gilde van Vrijwillige Molenaars. Dit bestuur zoekt zo nodig samenwerking met andere molenorganisaties en instellingen op het gebied van landschap, stadsbeeld, enzovoort.

Verstild verleden (45)

Het kan haast niet anders, maar besmet met het Amerikaanse windmotorenvirus halen we één keer een oud plaatje uit de kast. De echt trouwe lezers van de (Nieuwe) Zelfzwichter zullen de foto herkennen. In maart 1990 (pagina 24) schreef ik samen met Eddie de Jonge in de rubriek *Gört mit proemedanten* over ditjes en datjes in het Groninger molenland. Eigenlijk was die rubriek naaste familie

(vader, moeder, broer, zus?) van Verstild Verleden: beide rubrieken liepen een tijdje parallel in De Zelfzwichter. Enfin, 1990 is inmiddels ook al weer dertien jaar geleden en bovendien is het een erg mooie foto.

Wie heden ten dage in Veendam rondrijdt, zal geen molens meer zien, laat staan een Amerikaanse windmotor. Toch waren er ook in de omgeving van Veendam en Wildervank een paar te vinden. Eén van de windmotoren bemaalde de polder Kibbelgaarn. De molen bemaalde 142 hectare en was in 1916 opgebouwd ter vervanging van een poldermolen met een vlucht van 17 meter. Deze molen was overigens een tweedehandsje dat ter vervanging van een afgebrande molen was geplaatst. De eerste, in 1862 gebouwde molen, ging al in 1875 in vlammen op. Waarschijnlijk heeft de polder het een tijdje zonder bemaling moeten doen. Dat was in de Veenkoloniën niet ongebruikelijk omdat men meestal via natuurlijke afwatering het water wel kon lozen. Het inklinken van de ondergrond zal zeker een reden zijn geweest om toch maar weer een molen te plaatsen. In 1883 werd een molen te koop gevraagd. Dat had succes: in 1884 werd de polder weer op windkracht bemalen. In 1916 zocht men naar een eenvoudiger manier van bemaling. Bij de windmotor had men geen molenaar meer nodig: de man die het onderhoud van het waterschap verzorgde kon de taak op zich nemen.

Kort na de oorlog vond hier een drama plaats. De molen werd door veel kinderen gezien als ideale klim- en speelplaats. Dit was natuurlijk vragen om moeilijkheden, maar het gevaar werd niet gezien. Toch werd een kind gegrepen door het gevlucht en vond op een verschrikkelijke wijze de dood. Zo werd deze, zo mooi in het Veenkoloniale landschap staande molen een rouwmonument voor de ouders en familie.

Collectie Veenkoloniaal Museum

Lesbrief over pellen

Op 23 oktober 2003 is het eerste exemplaar van de lesbrief van de *Introductie cursus pellen* door de voorzitter van de Stichting De Groninger Molen, de heer K.J. Doornbos overhandigd aan de heer J. Huisman, wethouder van de gemeente Delfzijl.

De lesbrief is bedoeld voor de instructeurs die vrijwillige molenaars opleiden. Als de vrijwillige mole-

naars kennis nemen van het oude ambacht, kunnen zij op hun beurt een stukje regionale geschiedenis doorgeven aan de bezoekers van de molen. De introductie cursus is een dag op de molen *Ceres* waarbij in de ochtend de inhoud van de lesbrief behandeld wordt en 's middags de praktijk (zie ook het *Gildenieuws*). Eén en ander wordt opgeluisterd met een (facultatieve) maaltijd met gortgerechten.

Wethouder J. Huisman spreekt de aanwezigen toe op 23 oktober
Foto: T. Kalk, Groningen

De cursus is het laatste onderdeel van het pelproject, dat naast de restauratie van de koren- en pelmolen *Ceres* (18) te Spijk [13] bestond uit het publiceren van het boek *De Groninger Pelmolen* (1999), waarin de pelindustrie te Groningen wordt beschreven.

De feestelijke opening startte in theehuis Het Spaarbaankhoes te Spijk. De eigenaresse, mevrouw Compter had speciaal voor deze gelegenheid gortgebak gemaakt, ongeveer als een rijstvlaai – maar dan nog lekkerder! (Meer over moderne gortgerechten in een volgend nummer.) Na een korte inleiding over het product gort door Douwe van der Zee vertrokken de genodigden naar de molen *Ceres* voor een demonstratie. De wethouder kreeg hierbij een actieve rol toebedeeld: hij luide een zakje gerst naar de pelzolder. Instructeur L. Duijm demonstreerde de pelinrichting waarmee gerst wordt bewerkt tot het product gort.

Na de demonstratie verzamelde iedereen zich voor de overhandiging van de lesbrief. Mede door de grote inspanningen van de gemeente Delfzijl kon het pelproject volledig worden afgerond.

In zijn reactie gaf wethouder J. Huisman aan dat hij blij was met de totstandkoming van de lesbrief en de afronding van de restauratie. Met name dit laatste stelde hij zeer op prijs: nu wist hij tenminste zeker dat de burgemeester en de wethouder voorlopig niet behoeften te worden vervangen.

Instructeurs op les

15 November was het zover dat de lesbrief over pellen door L.H. Duijm en D.J. van der Zee gepresenteerd kon worden aan de Groningse instructeurs. Om halfnegen stond iedereen startklaar bij theehuis *Het Spaarbaankhoes* te Spijk. De ochtend is besteed aan de overdracht van informatie over de opkomst en teloorgang van de Groninger pelindustrie. De inwendige mens moest het deze dag doen met gort. Zowel bij de koffie (ananas-gorttaart) als bij de lunch (tomaten-gortsoep) was het gepelde gerst dat de klok sloeg. Het volksvoedsel van weleer had echter deze dag wel een modern luxe karakter.

Voor de middag waren diverse activiteiten gepland zoals blikslaan, pellen en het beantwoorden van vragen. Aan het einde van de dag zijn de bevindingen geëvalueerd en vanwege de grote inzet kregen allen als beloning een certificaat van deelname (zie ook de rubriek *Gildenieuws*). Geconcludeerd kan worden dat het een plezierige en nuttige bijeen-

komst was. Vooral het uitwisselen van de aanwezige kennis was deze dag een belangrijk onderdeel.

De pelprojectgroep hoopt dat door het onder de aandacht brengen van het pelambacht meer mensen met andere ogen naar pelinrichtingen zullen gaan kijken. Gezien de matige/slechte bouwkundige staat van de nog overgebleven pelinrichtingen in de provincie Groningen is dit broodnodig. Ook wat dat betreft ligt er nog een schone taak voor de Groninger molenorganisaties. ✂

Molen nieuws

De nummering tussen () verwijst naar de nummering in het Groninger Molenboek – 2de druk, welke is uitgegeven in 1981; tussen vierkante haken staat het nummer zoals het gebruikt wordt op de kaart in de brochure *Molens in Groningen*.

Poldermolen De Witte Molen (49), Glimmen [34]

Op 11 november keerde de op 15 mei 2003 verwijderde kap van *De Witte Molen* gerestaureerd terug. Molenmaker Molema uit Heiligerlee voerde in een moeite door ook de al half opgehekte roeden aan en een pakket kruipalen. Uiteraard werden deze onderdelen meteen te bestemder plekke aangebracht.

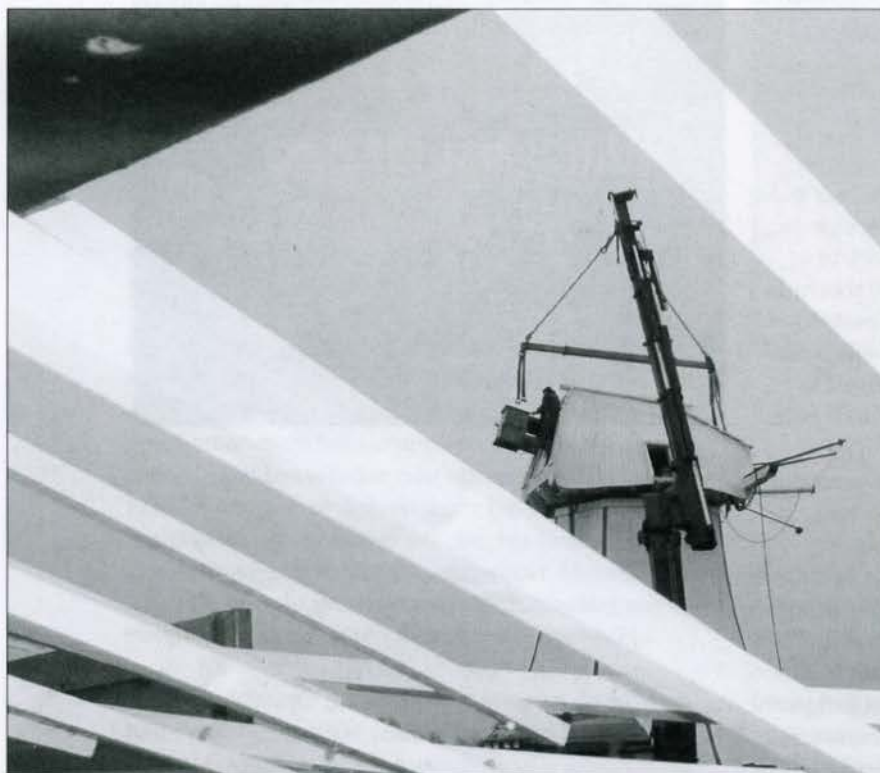
Korenmolen Wilhelmina (87), Noorderhoogebrug [55]

Op zaterdag 25 oktober stond de molen voor de tweede keer gereed om te gaan avondmalen. Een jaar eerder was dat een groot succes. Het aantal bezoekers in 2002 was aanleiding de openingstijd met een uur te vervroegen: de deuren gingen nu om 18:00 uur open. De loop zat er dit jaar gelijk goed in, ondanks de buien die met enige regelmaat naar beneden kwamen. Er stond net voldoende wind om te draaien, maar niet genoeg om te malen. De pannenkoeken met smaak gegeten; dat was te danken aan drie "professionele" pannenkoekenbakkers: Herman Sangers

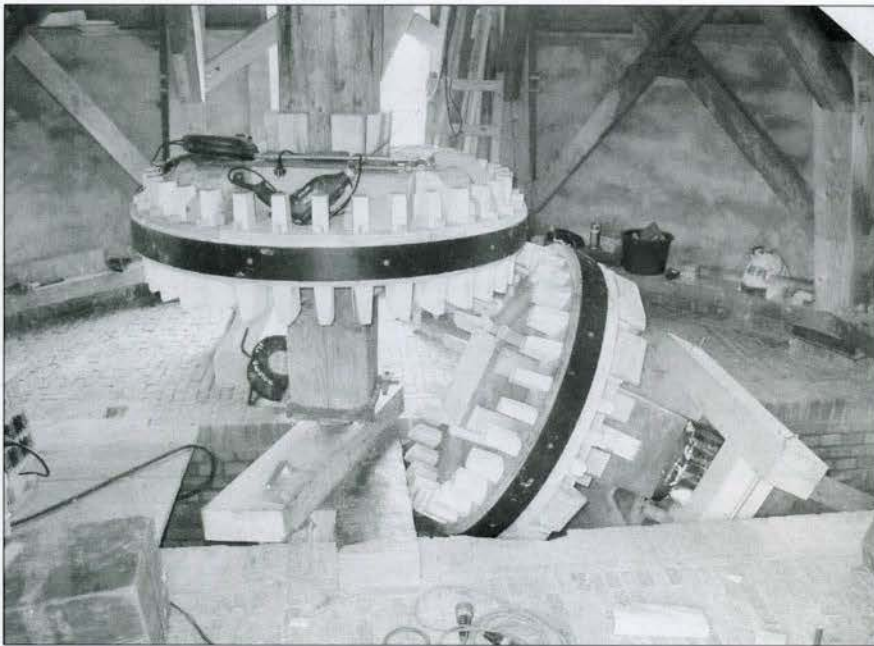
met zwager en Petro van Doorne. Ook in de molen hadden we gelukkig assistentie. Mede dankzij de hulp van Joyce Beneker, Roy Jansen, Jan Knecht en Hans Vink mogen we ook deze avond-maalhappening een groot succes noemen. Naar schatting waren er ongeveer 300 bezoekers! Het succes van de twee avondlijke molenactiviteiten heeft ons doen besluiten er een jaarlijks evenement van te maken op de laatste zaterdag van oktober. Voor dit jaar bent u dus te laat, maar op 30 oktober 2004 is er een nieuwe gelegenheid. Op andere zaterdagen bent u natuurlijk ook zeer welkom; we malen dan alleen niet door tot in de avond.

Poldermolen Zwakkenburger (141), Niezijl [84]

Op 10 oktober is molen *Zwakkenburger* te Niezijl, nabij Noordhorn middels de traditionele gezamenlijke vanglichting officieel geopend door de heren R. Hielema, wethouder van de gemeente Zuidhorn, J.J. de Zeeuw, voorzitter van De Hollandsche Molen en L. van Grunsven, hoofd toewijzingen van de Sponsor. De poldermolen *Zwakkenburger* is eigendom van Molenstichting Westerkwartier. Deze stichting heeft zich onder de bezielende leiding van voorzitter en *meul'n-moeke* Ina Martens sinds begin jaren negentig ingespannen voor het herstel van deze poldermolen. De omvangrijke restauratie en de verplaatsing van deze molen begon in 2001. Het is het eerste molenproject waarvoor uit de jaarlijkse uitkering (€ 227.000) van de Sponsor Loterij aan de Hollandsche Molen een financiële bijdrage, in dit geval ter grootte van € 90.750, is toegekend (www.sponsorbingoloterij.nl). Hiermee ondersteunt de Sponsor Loterij in het bijzonder projecten rond *verweerde molens* waar niemand naar omkijkt en molens van nationaal belang. Voor de restauratie hebben verder onder meer de gemeente Zuidhorn, de rijksoverheid en diverse culturele fondsen financiële bijdragen geleverd.

De Witte Molen
Foto: H. Noot, Haren

In de Zwakkenburger aan het werk om het werk in en uit te schakelen
Foto: H. Noot, Haren

Ander molennieuws

Op 1 november 2003 werd de modelmolen van Henk Berends door ds. A. Slingerland officieel in gebruik geno-

men met de onthulling van de naam *Westedorp* op de baard. (Zie *De Nieuwe Zelfzwichter* 2002/3.) Om een kijkje te kunnen nemen in het binnenwerk moet de ware liefhebber op de knieën...

En de molen heet...
Foto: H. Berends

C.E. van der Horst neemt een kijkje...
Foto: H. Berends

4e Zeldenrust Piano- en Vioolconcert

Ook dit jaar organiseert Stichting Zeldenrust een benefietconcert voor de molen van Westerwijtwerd. Op vrijdag 19 december zullen de reeds bekende pianiste Anastasia Goldberg en de violiste Oxana Shaposhnikova op virtueuze wijze werken ten gehore

brengen van Beethoven, De Sarasate, Tjaikovsky, Kreisler, Prokofjev, Sjostakovitsj, Da Falla en Schnittke.

Kaartjes voor deze avond in de sfeervolle kerk van Westerwijtwerd zijn à € 7,50 verkrijgbaar bij bestuursleden van Stichting Zeldenrust:

0595 552953 (Anneke Schmidt) of
0595 552682 (Arnold Bosch).

Het concert begint om 20:00 uur; de kerk is geopend vanaf 19:30 uur. De Stichting Zeldenrust hoopt u op deze avond te mogen begroeten!

Eerste huwelijk in molen *Goliath* (129), De Greede [62]

De gemeente Uithuizermeeden heeft sinds de zomer van 2003 een paar bijzondere accommodaties aangemerkt als trouwlocatie. Op vrijdag 31 oktober maakte Ida Wierenga de molen voor de eerste keer gereed voor een huwelijk: vlaggen aan alle einden en verwarming op de tussen-zolder. Ze trad tijdens de trouwplechtigheid van Miranda Paantjens uit Deventer en Jan Vink uit Usquert tevens op als hulpbode. Bij een huwelijk moet wat mis gaan om het goed te laten lukken: de oldtimer-trouwauto had panne, maar een vriend kwam opdagen met een trekker – indachtig de weddenschap "Als Jan ooit trouwt,...".

Goliath als trouwmolen
Foto: Eemsbode, (Bram Noordhuis)

Ideeën gevraagd voor het Zelfzwichter-jubileum

De redactie had het bijna over het hoofd gezien: 30 jaar De (Nieuwe) Zelfzwichter.

Lezers met een scherp geheugen twijfelen wellicht, net als de redactie. Had daar niet al in 2003 aandacht aan moeten worden besteed? Het zit zo: de Vereniging Vrienden van de Groninger Molens is opgericht in september 1973, maar nummer 1 van De Zelfzwichter verscheen in april 1974!

Hoe we de viering van dit jubileum gaan aanpakken, is nog onderwerp van bespreking. Ideeën: oud-redacteuren zullen herinneringen vertellen, belangrijke Groningers geven hun visie op het huidige belang van molens voor de provincie; we kunnen het beste of het meest spraakmakende artikel nog eens afdrucken.

Wij staan natuurlijk open voor uw ideeën! Voor de laatste optie hebben we uw mening nodig. Kijk nog eens in de oude nummers die u (ongetwijfeld!?) bewaard hebt en bel met de redactie of stuur een e-mailbericht om uw favoriete Zelfzwichter-verhaal te melden! ✂

Gildenieuws

Donderdag 9 oktober jl. is de heer H. Smith uit Eenrum (instructeur D.J. Tinga) geslaagd voor het landelijke molenaarsexamen. Op molen *Noordenveld* te Norg (Drenthe) wist hij de examencommissie ervan te overtuigen dat hij voldoende praktische en theoretische kennis heeft om zelfstandig met een molen te gaan draaien. Het afdelingsbestuur feliciteert de heer Smith met dit resultaat en wenst hem nog vele jaren draaiplezier toe op de Lelie in Eenrum.

Tijdens dezelfde examensessie slaagde de heer J.N.J. Vondeling uit Hoogeveen (instructeur: M. Noordhoek). De andere Drentse kandidaat moet over een halfjaar een herexamen theorie doen.

*J.-J. Sterenberg
Secretaris GVM-afd. Groningen*

Leerlingen en instructeurs op cursus
Zaterdag 15 november 2003 zijn acht vrijwillige molenaars in opleiding op cursus olieslaan in Roderwolde geweest. Onder de vakkundige leiding van J. Doornbos en C. Kosmeier hebben de cursisten kunnen ruiken aan de verschillende aspecten van

het olieslaan. Na een korte uitleg van het proces moesten de handen uit de mouwen worden gestoken. Koeken werden gebroken, de kollergang werd gevuld en de slagbank gebruikt. Het eindresultaat van een dag hard werken: wel 2 liter lijnolie!

Wie nu denkt dat de instructeurs een vrije dag hadden, heeft het mis, want ook voor hen was een cursus

Jan-Jaap Sterenberg zet een pelblik op scherp
Foto: D.J. van der Zee, Groningen

georganiseerd. Samen met het afdelingsbestuur zijn de instructeurs in Spijk aan het pellen geweest. In een ontspannen sfeer zijn kennis en ervaringen met het pellen van gort uitgewisseld. Na een goedverzorgde maaltijd in gorttraditie is de molen *Ceres* in het werk gezet en is er daadwerkelijk met windkracht gepeld. ✂

J.-J. Sterenberg

Gerda Koster ontvangt het certificaat van deelname uit handen van Leen Duim
Foto: D.J. van der Zee, Groningen

Boekennieuws

Op Molenpad in Groningen

*In het eerste kwartaal van 2004 zal de bekende serie Op Molenpad van Hanova Media Productions worden uitgebreid met het nieuwe deeltje **Op Molenpad in de provincie Groningen**. Deze 14^e uitgave wordt momenteel geproduceerd in samenwerking met de Vereniging Vrienden van de Groninger Molens.*

In de *Nieuwe Zelfzwichter* (02/1) hebben we al eens aandacht besteed aan de serie *Op Molenpad* naar aanleiding van de deeltjes MB en UT. In alle deeltjes van de *Op Molenpad*-serie worden per streek of provincie alle nog bestaande molens in beeld gebracht met een kleurenfoto en toe-

gelicht met informatie over de historie, het molentype en bijzonderheden. U kunt uw eigen bezoeken regelen dank zij de vermelde openingsuren en de telefoonnummers van de molenaars. U kunt echter ook gebruik maken van de diverse doehet-zelf-rondleidingen langs de 30 tot 50 beschreven molens per deeltje. Verder is er algemene uitleg over de werking van de molentypen. Tal van leuke toeristische tips, helpen u uw fiets-, wandel- of autoroutes uit te breiden tot een belevenis met meer zaken dan alleen molens.

Als aanbieding voor de lezers van *De Nieuwe Zelfzwichter* zijn de volgende negen uitgaven van de *Op Molenpad*-reeks tijdelijk tot 1 maart

verkrijgbaar zonder portokosten. Dit betekent dat u tijdelijk voor alle onderstaande deeltjes € 7,50 per exemplaar betaalt.

*Vermeld de aantallen en bestelcodes en maak het totaalbedrag over naar postgiro 6966832 t.n.v. Hanova Media Productions te Noordhoek. U ontvangt uw bestelling **zonder portokosten** zo spoedig mogelijk per post thuis.*

Kijk op de internetpagina www.hanovamedia.nl onder het kopje *Uitgeverij autoboeke*n en/of *molenboeken* voor meer informatie (inhoudsopgave) over de beschreven titels of bel Hanova Media Productions op 0168-403842 (Vlasaard 28, 4758 SH Noordhoek).

Titel	Omvang	ISBN	Code
Op Molenpad op de Veluwe	44 wind- en watermolens	90-76947-09-0	VE
Op Molenpad in de Randstad	40 polder- en korenmolens (o.m. Schiedam, Rotterdam, regio Haaglanden en het Westland)	90-76947-08-2	RS
Op Molenpad in Drenthe	35 windmolens in gehele provincie	90-76947-07-4	DR
Op Molenpad in Midden-Brabant	44 wind- en watermolens	90-76947-02-3	MB
Op Molenpad in de provincie Utrecht	15 polder-, 17 korenmolens en een houtzaagmolen	90-76947-03-1	UT
Molens van Kinderdijk en de West-Alblasserwaard	41 koren- en poldermolens	90-76947-04-X	KWA
Op Molenpad in het Groene Hart van Holland	30 polder- en 11 korenmolens	90-804193-4-6	GH
Op Molenpad in Zeeland-Noord	41 korenmolens op Tholen, Walcheren en Schouwen-Duiveland	n.v.t.	ZN

Veiligheid op de Groninger molens

In de afgelopen jaren heeft de Stichting De Groninger Molen in samenwerking met het Gilde van Vrijwillige Molenaars, afdeling Groningen getracht een bijdrage te leveren aan de veiligheid op molens. Het streven is, dat vrijwilligers en bezoekers veilig kunnen vertoeven op de molen. In nauwe samenwerking met de arbeidsinspectie is geprobeerd om de Groninger molens te laten voldoen aan de verplichtingen voortvloeiend uit de Arbo-wet.

Dankzij ondersteuning door de moleneigenaren is het gelukt een project op te zetten waaraan 65 molens hebben meegedaan. Het project verkeert op het ogenblik in de afrondingsfase.

De Vereniging De Hollandsche Molen is onlangs ook gestart met een arbo-project. Ervaringen opgedaan in de provincie Groningen zijn daarin verwerkt en er is een checklist ontstaan die door de vrijwillige molenaar kan worden ingevuld. De verschillen in aanpak zijn:

- De inventarisatie van de risico's zijn in de provincie Groningen uitgevoerd door inspecteurs die vooraf zijn opgeleid door een arbo-dienst (de Arbo Unie). In het verlengde hiervan is per molen een plan van aanpak opgesteld. Het geheel is getoetst door de Arbo Unie. Vervolgens is er voor elke molen een logboek gemaakt waarin de verplichtingen staan voortvloeiend uit de Arbo-wet.
- De Vereniging De Hollandsche Molen daarentegen biedt de moleneigenaar een checklist aan welke als hulpmiddel dient voor het opstellen van een risico-inventarisatie. De moleneigenaar is vrij in de keuze wie de inventarisatie invult. De vrijwilliger kan dit doen, maar het is ook mogelijk hiervoor een beroep te doen op de Monumentenwacht. Toetsing blijft hier achterwege.

In beide gevallen wordt voldaan aan de verplichting dat er een risico-inventarisatie aanwezig moet zijn. Op advies van de Arbeidsinspectie Noord is er in Groningen voor gekozen de risico-inventarisaties te laten toetsen door een arbo-dienst – ook al zijn vrijwilligerorganisaties tot 1 januari 2005 vrijgesteld van deze verplichting.

Wij hopen dat het landelijk ook lukt om het arbo-project met goed gevolg af te ronden. Uit ervaring hebben we geleerd dat het niet altijd eenvoudig is. Tijdens de toetsing bleken verschillende molens op essentiële punten niet te voldoen aan de eisen van veiligheid. In een vervolgproject kunnen deze molens een herkeuring aanvragen.

In de Arbo-wet is sprake van het begrip RI&E. Het eerste gedeelte, de risico-inventarisatie, is voor de meeste molens nu afgerond. De laatste letter is de "E" van *evaluatie*. Dit houdt in dat het streven naar veiligheid een steeds weer terugkomend proces is. Wij gaan er vanuit dat het logboek een belangrijke rol krijgt bij het reguliere overleg tussen de moleneigenaar en de vrijwillige molenaar.

Onbekende molens

Het afgelopen kwartaal zijn geen reacties van lezers binnengekomen op eerder geplaatste foto's.

Aansluitend op het hoofdartikel over de Eerste Nederlandsche Windmotorenfabriek drukken we een tweetal foto's af van windmotoren waarvan de locatie nu nog onbekend is.

Twee windmotoren vlak bij elkaar (de tweede staat achter de linkerstijl).

Helaas is er geen tekst leesbaar op de hoofdvaan van de molen op de voorgrond. Het uit twee delen bestaande werkplateau is wellicht voor de kenners een aanwijzing voor het merk en het type.

De heren zijn blijkbaar niet bang voor lekkende oliedruppels want ze hebben hun nette pak aangehouden!

Ook op het smeerbalkon van de tweede onbekende windmotor bevinden zich twee personen (het zullen ook hier wel weer mannen zijn). Met een biotoopbril op zou men zeggen dat deze windmotor niet erg gunstig staat met een schuur en een woning zo dichtbij! De bebouwing blijft maar net onder de stellinghoogte. Voor ons doel is het gelukkig dat de biotoop is zoals hij was (of was zoals hij op de foto is): veel andere aanknopingspunten voor herkenning dan de bebouwing zijn er niet...

Molens on line

Een molenmuseum in Texas, een museum waar je zelfs boeken over Hollandse molens kunt kopen? Nee, schrijver dezes heeft niet gedronken, maar gewoon op internet gezocht. Het Texaanse Molenmuseum is *reality* en *virtual reality*.

Op zoek naar gegevens over onze eigen Groninger molenbouwer Loning kwam ik zo maar in Amerika terecht bij een prachtige site over Amerikaanse windmotoren. Natuurlijk vond ik er geen informatie over Loning, maar wel allerlei basisinformatie over de windmotoren. Zo weet ik nu dat Daniel Halladay uit New England gezien kan worden als de uitvinder van de windmotor. Omstreeks 1854 verwierf hij een patent op het oer-type van de windmotor. Door de eenvoudige constructie werd de windmotor een groot succes: simpel in onderhoud en door iedereen in elkaar te zetten. Omstreeks 1920 waren er in de VS meer dan zevenhonderd (relatief kleine) fabrikanten van windmotoren. Zij leverden alleen al in de *Great Plains* tienduizenden windmotoren af die de bewoners en het vee op relatief een-

voudige wijze voorzagen van het o zo noodzakelijke drinkwater.

De ware molenliefhebber heeft vaak geen oog voor de stalen staketsels, maar het bezoek aan www.windmill.com zal zeker respect afdwingen. De bezoeker van deze internetsite zal tot de conclusie komen dat de openlegging van het Wilde Westen zonder windmotoren zeker niet zo succesvol zou zijn geweest.

Windmotoren zijn er overigens in vele soorten en maten. Zeer bijzonder is de windmotor met een dubbel gevlucht. De Amerikaanse windmotor is zeker een museum waard. Een groot deel van de collectie staat in een enorme hangar opgesteld, enkele exemplaren staan buiten. Typisch Amerikaans is het grote aantal souvenirs dat je kunt aanschaffen. Er zijn zelfs miniatuurmolentjes voor in de tuin te koop. In de boekenwinkel zijn diverse interessante boeken over windmotoren te koop. De collectie van het museum omvat overigens zeer bijzondere exemplaren.

American Wind Power Center and Windmill Museum

http://www.windmill.com/

HOME ABOUT MUSEUM MEMBERSHIP LOCATE US NEWS & EVENTS GALLERY

WINDSMITH STORE Spinners Clothing Books Cats Meow Windmills Posters Metal Arts Others

A Museum for the American Style Water Pumping Windmill and Related Machinery with Exhibits on Wind Electric in Mackenzie Park - Lubbock Texas

Subscribe! Enter your email to join AWPC E-News today! Enter your Email Hi Join

AMERICAN WIND POWER CENTER LUBBOCK, TX 1701 Canyon Lake Drive Lubbock, Texas 79403 Phone (806) 747-5734 Fax (806) 740-0668 e-mail: Coy.Hame

Museum Hours CLOSED MONDAY OPEN ONLY Tuesday Saturday 10:00 am to 5:00 pm (May-Sep) Sunday 2 pm to 5 pm

Featured Product A very interesting and complete pictorial history of the multi-sailed windmill by William McCook The book was out of print and Mr. McCook and his heirs have given all rights to the AWPC to reprint and bring you this informative literature. Add to Cart # 101-1140 NOW \$24.95

Store Special Add to Cart Laser Cut Metal Votive Candle Holder with clear glass votive cup 4" tall x 3 1/2" wide x 3" deep (random coloring) Windmill Candle Holder # 121-1211 NOW \$11.99 2 or more \$10.00 ea.

AGENDA

Molenopenstellingen:

Delfzijl:	Molen <i>Adam</i> is elke zaterdag van 14:00 – 17:00 uur open.
Eemshaven:	<i>De Goliath</i> is elke zaterdag en zondag van 13:30 – 17:00 uur open.
Farmsum:	<i>De Aeolus</i> is elke dinsdag- en donderdagmiddag open (m.u.v. de schoolvakanties).
Garsthuizen:	<i>De Hoop</i> is geopend op zaterdagmiddag en incidenteel op zondag.
Leegkerk:	<i>De Jonge Held</i> is iedere tweede zaterdag en zondag van de maand open. U kunt ook een afspraak maken met molenaar Hilbrand Hut (0594 549709).
Niebert:	Zeskante korenmolen te Niebert is geopend op zaterdag van 13:30 tot 17:00 uur (en verder na afspraak met molenaar Broekema).
Nieuw Scheemda:	<i>De Dellen</i> is van 9:30 – 12:00 uur open.
Uithuizen:	<i>De Liefde</i> is elke dinsdag en donderdag van 10:00 tot 16:00 uur open.
Vriescheloo:	<i>De Korenbloem</i> is elke zaterdag en zondag van 10:00 tot 16:00 uur geopend.

Overige evenementen:

19 december	4 ^e Zeldenrust Piano- en Violconcert in de kerk te Westerwijtwerd (zie: Ander molennieuws).
-------------	--

LAATSTE NIEUWS

Vonken malen

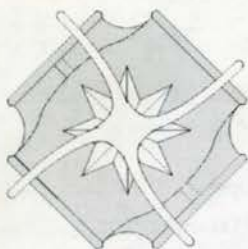
ZEERIJP – Op dinsdagavond 18 november brak even voor halfzeven brand uit in een café aan de Borgweg. De brandweer van het korps Loppersum schaalde de brand meteen op naar *grote* brand, waardoor de korpsen van Appingedam, 't Zandt en Delfzijl voor ondersteuning werden opgeroepen. Men kon niet voorkomen dat het etablissement volledig in de as werd gelegd. De stellingmolen *De Leeuw* (137) te Zeerijp [81] die naast het café staat - op dat moment benedenwinds(!) - kon wel gered worden, mede dankzij doortastend optreden van de molenaar J. Korf. De uit de stad Groningen opgeroepen molenaar bedacht zich geen moment en liet de wieken draaien met zeilen, waardoor de windstroming breder om de molen waait dan bij een stilstaand gevlucht. Door

Molenaar Korf wijst aan hoe dichtbij de brand was

Foto: H. Noot Haren

bovendien met loshangende zwichtlijnen te draaien worden vonken weggeslagen. (Bij een rietdek kan dat natuurlijk schade veroorzaken, maar wat het zwaarst is, moet het zwaarst wegen.) Een journalist schreef: "Hierdoor wist hij de wind te keren." Zo kun je het ook noemen. De brandweer plaatste een waterscherm tussen de brand en de molen. Rond acht uur kon het sein *brand meester* worden gegeven. Het café *Nastrovja* en het inpandige woonhuis moeten helaas als verloren worden beschouwd. Uit voorzorg was een ambulance gealarmeerd, maar het ambulancepersoneel hoefden niet in actie te komen. De technische recherche doet onderzoek naar de oorzaak van de brand.

VERENIGING VAN VRIENDEN VAN DE
GRONINGER MOLENS

STICHTING DE GRONINGER MOLEN

GILDE VAN VRIJWILLIGE MOLENAARS

